

SIPOS LÁSZLÓ

A nagyhét és a húsvét emblematikus jelenetei Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképein

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a középkori szakrális építészet gazdag tárháza, ősi templomai pedig sokszor rejtjenek unikális falképeket.

Immár három évtizede fotózom a Felső-Tisza-vidék műemléktemplomait és azok középkori falképeit. A magam eszközeivel kezdettől fogva igyekeztem ráirányítani a figyelmet ezek értékeire, a feltárások és felújítások eredményeire. Szakmai és ismeretterjesztő publikációimban különös hangsúlyt kaptak a magyarországi viszonylatban is unikális falképek.¹

Ebben a tanulmányban a nagyhét és a húsvét emblematikus jeleneteit Szabolcs-Szatmár-Bereg megye templomainak középkori falképein keresztül mutatom be, illetőleg elemzem.²

Reményeim szerint ez a rövid tanulmány (és annak képei) a kedves olvasót is e varázslatos vidék bejárására, különleges templomainak megtekintésére ösztönzik majd. Előljáróban azonban egy gyakran használt fogalmat definiálnék, az ikonográfiáét. Az ikonográfia a képtartalmak tudománya, a művészettörténet olyan tudományos eszköze, amely a műtárgyak tartalmának értelmezésével és meghatározásával foglalkozik.³

Lényegében véve a keresztény művészet egésze Jézus Krisztusra vonatkozik. Életének jelenetei és személyének ábrázolása adják a legfontosabb témákat.⁴

A keresztény templomok képzőművészeti programjának központi alakja ebből fakadóan maga Jézus Krisztus. Életének jelenetei közül is kiemelt jelentőséget tulajdonít a szakrális művészet a virágvasárnaptól húsvétig terjedő utolsó nyolc napnak.

A húsvétot megelőző hét az úgynevezett nagyhét (latinul: Hebdomada sancta). A

¹ Ezek a *Műemlékvédelem, az Értékmentő, a Falu, Város, Régió, az Örökség, a Kelet-Magyarország* és a *Nyírségi Gondolat* hasábjain, az utóbbi könyvtárában, a *Bessenyei Almanach*ban és kilenc tanulmánykötetben jelentek meg. A Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemlében az Europa Nostra-díjas templomokat mutattam be: Sonkádort, Gyügyét, Szamosújlakot. Azután a laskodi Szent László-ciklust, majd a lónyai templomfreskókat elemeztem, legutóbb pedig Máriapócs középkori templomának falképeit.

² A bemutatott képanyag – nagy méretben és színesben – a Jézustól Szent Lászlóig – Középkori falképek Szabolcs-Szatmár-Beregből című fotóalbumban (Örökségünk Könyvkiadó, 2021) majd annak második, bővített kiadásában (Örökségünk Könyvkiadó, 2021) láttak napvilágot. Az albumhoz kapcsolódóan az ICOMOS kérésére jelent meg a *Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképeiről* című kötet (Örökségünk Könyvkiadó, 2021).

³ Ezt a művészettörténeti definíciót vette át – általános elfogadottsága okán – a Wikipédia is.

⁴ SEIBERT, JUTTA (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*. Budapest, 1994, 144.

Nagyhét a virágvasárnapkal kezdődik és „a szent három nappal” (latinul: Triduum sacrum) zárul, mely napok neve a keresztény liturgiában a „nagy” előtaggal bővül, így nagycsütörtöknek, nagypénteknek és nagyszombatnak hívjuk azokat.⁵

Virágvasárnap a Húsvét előtti vasárnap neve. Ezen a napon vonult be Jézus Jeruzsálembe. Mind a négy evangélium részletesen beszámol erről. Jézus Krisztus előtt tisztelegvén Máté, Márk és Lukács szerint az emberek felsőruháikat az útra terítették és gallyakat vágtak a fákról.⁶ János az egyedüli, aki palmaágakat említ.⁷

Nagycsütörtök az utolsó vacsorának és a papság alapításának ünnepe, valamint Jézus elfogatásának, szenvedése kezdetének emlékezete.

Nagypéntek Krisztus elítéltetésének és kereszthalálának napja.

Nagyszombat pedig az év egyetlen olyan napja, amikor nem lehet szentmisét bemutatni: az egyház mintegy Krisztus sírjánál virraszt. (A nagyszombat esti szertartások liturgikus szempontból már a húsvétvasárnap előesti ünnepléséhez tartoznak.)

A húsvét Krisztus feltámadásának napja, egyben a kereszténység legnagyobb ünnepe. Az ezekhez az ünnepekhez, illetve a nagyhét emblematikus jeleneteihez kapcsolódó bibliai szövegeket – archaikussága és nyelvi ízessége okán – Károli Gáspár (1529–1592) *Biblia*-fordítása szerint idézem.⁸

Vegyük sorra az említett nagy napokat!

Kezdjük meg a kalandozást a középkori freskók világában!

Virágvasárnap – Bevonulás Jeruzsálembe

Krisztus szenvedésének története a jeruzsálemi bevonulással kezdődik. Hogy beszélj ez el Máté evangéliuma?

És mikor közeledtek Jeruzsálemhez, és Bethfagéba, az olajfák hegyéhez jutottak vala, akkor elkülde Jézus két tanítványt, és monda nékik: Menjetek ebbe a faluba, a mely előttetek van, és legott találtok egy megkötött szamarat és vele együtt az ő vembét; oldjátok el és hozzátok ide nékem. És ha valaki valamit szól néktek, mondjátok, hogy az Úrnak van szüksége rájuk: és legott el fogja bocsátani őket. Mindez pedig azért lett, hogy beteljesedjék a próféta mondása, a ki így szólott: Mondjátok meg Sion leányának: Imhol jő néked a te királyod, alázatosan és számaron ülve, és teherhordozó számarának vembén. A tanítványok pedig elmenvén és úgy cselekedvén, a mint Jézus parancsolta vala nékik. Elhozzák a szamarat és annak vembét, és felső ruháikat rájuk terítették, és ráüle azokra. A sokaság legnagyobb része pedig felső ruháit az útra teríté; mások pedig a fákról gallyakat vagdálnak és hintenek vala az útra. Az előtte és utána menő sokaság pedig kiált vala, mondván: Hozsánna a Dávid fiának! Áldott, a ki jő az Úrnak nevében! Hozsánna a magasságban! És a mikor

⁵ A Wikipédia „Nagyhét” címszava alapján.

⁶ Lásd: Máté 21. 8., Márk 11. 8. és Lukács 19. 36.

⁷ Lásd: János 12. 12–13.

⁸ A Károli Biblia (Szent Biblia, azaz Istennek Ó és Újtestamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár), Budapest, 1990. Az Interneten: Károli Biblia lásd <http://www.bibl.u-szeged.hu> / Biblia.

*bemegy vala Jeruzsálembe, felháborodék az egész város, mondván: Kicsoda ez? A sokaság pedig monda: Ez Jézus, a galileai Názáretből való próféta.*⁹

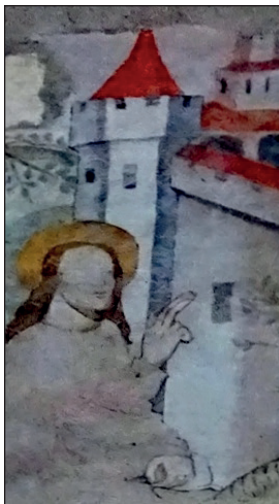
És hogy meséli el ezt János?

*Másnap a nagy sokaság, a mely az ünnepre jött vala, hallván, hogy Jézus Jeruzsálembe jő. Pálmaágakat vőn, és kiméne elébe, és kiált vala: Hozsánna: Áldott, a ki jő az Úrnak nevében, az Izráelnek ama királya! Találván pedig Jézus egy szamarat, felüle arra, a mint meg van írva: Ne félj Sionnak leánya: Imé a te királyod jő, számárnak vembén ülve.*¹⁰

A bevonulás Jeruzsálembe jelenet egyik legszebb középkori ábrázolása Nagyar református templomának reneszánsz falképén látható.¹¹

A keresztény művészet lexikona szerint a nyugati egyházban a jeruzsálemi bevonulás nyitja meg a Passió-ciklusokat. Jézus itt „szabályosan” ül a szamárán, amely mögött néha ott jön a csikó is. A késő középkori ábrázolásokon nagy tömeg látható Jeruzsálem kapui előtt, messzire nyúló tájban. Pálmaágak helyett pedig általában hazai fák és bokrok ágait lengetik Jézus előtt.¹²

A Nagyar templomban fennmaradt XV. századi bevonulás-jelenet különösen részletegazdag. Az emberek jelentős csoportjai által kísért és fogadott Jézus Krisztus számárháton lovagol Jeruzsálem kapuja felé. Mögötte maga a város, Jeruzsálem látható. Az igényesen megfestett nyolcszögletű bástya, a városfal plasztikusan övezi a passió további jeleneteinek helyt adó szent várost. Az emberek Jézust leveles ágakkal köszöntik. A háttérben pedig látható az a fa is, melynek ágairól szó lehet.

Jézus Jeruzsálem falai előtt
(Nagyar)

Bevonulás Jeruzsálembe (Nagyar)

A részletnagytítás, mint ha csak egy önálló Biblia-illustráció lenne a Jeruzsálemet megintő (megfeddő) Jézus Krisztussal:

A részletnagytítás, mint ha csak egy önálló Biblia-illustráció lenne a Jeruzsálemet megintő (megfeddő) Jézus Krisztussal:

*Jeruzsálem, Jeruzsálem! Ki megölöd a prófétákat és megköved azokat, a kik te hozzád küldettek, hányszor akartam egybegyűjteni a te fiaidat, miképen a tyúk egybegyűjti kis csirkéit szárnya alá; és te nem akartad.*¹³

⁹ Máté 21. 1–11.

¹⁰ János 12. 12–15.

¹¹ A szerző által korábban közölve: Jézustól Szent Lászlóig – Középkori falképek Szabolcs-Szatmár-Beregből című fotóalbumban (Örökségünk Könyvkiadó, 2021) majd annak második, bővített kiadásában (Örökségünk Könyvkiadó, 2021).

¹² SEIBERT, JUTTA (szerk.): A keresztény művészet lexikona. Budapest, 1994, 52–53.

¹³ Máté 23. 37.

Utolsó vacsora

Utolsó vacsora (Nagyar)

Nagycsütörtök eseménye az utolsó vacsora is, amit szintén egy nagyari falképen vehetünk szemügyre.

Az *Utolsó vacsora* történetét Márk evangéliumából idézzük föl:

És a kovásztalan kenyerek ünnepének első napján, mikor a húsvéti bárányt vágják vala, mondának néki az ő tanítványai: Hol akarsz, hogy elmenvén megkészítsük, hogy megehed a húsvéti bárányt? Akkor elküldte kettőt az ő tanítványai közül, és monda nékik: Menjete el a városba, és egy ember jö előtöbbe, a ki egy korsó vizet visz; kövessétek őt, És a hová bemegy,

mondjátok a házi gazdának: A Mester kérdi: hol van az a szállás, a hol megeszem az én tanítványaimmal a húsvéti bárányt? És ő mutat néktek egy nagy vacsoráló házat berendezve, készen: ott készítsétek el nekünk. Elmenének azért az ő tanítványai, és jutának a városba, és úgy találák, a mint nékik megmondotta, és elkészíték a húsvéti bárányt. Mikor pedig este lön, oda méne a tizenkettővel. És a mikor leülnek és esznek vala monda Jézus: Bizony mondom néktek, egy közületek elárul engem, a ki velem eszik. Ők pedig kezdének szomorkodni és néki egyenként mondani: Csak nem én? A másik is: Csak nem én? Ő pedig felelvén, monda nékik: Egy a tizenkettő közül, a ki velem együtt márt a tálba. Az embernek Fia jöllehet elmegy, a mint meg van írva felöle; de jaj annak az embernek, a ki az embernek Fiát elárulja; jobb lenne annak az embernek, ha nem született volna. És mikor ők evének, vévén Jézus a kenyeret, és hálákat adván, megtöré és adá nékik, mondván: Vegyétek, egyétek; ez az én testem. És vévén a poharat, [és] hálákat adván, adá nékik; és ivának abból mindnyájan; És monda nékik: Ez az én vérem, az új szövetség [vére,] a mely sokakért kiontatik. Bizony mondom néktek, nem iszom többé a szőlőtőnek gyümölcséből mind ama napig, a mikor mint újat iszom azt az Isten országában.¹⁴

Az utolsó vacsora-ábrázolások Krisztusnak tizenkét tanítványával együtt elköltött utolsó vacsoráját, ezzel együtt az oltáriszentség alapítását idézik fel.

A szakrális ábrázolásokban csak a IX. században jelenik meg a Júdás árulására utaló motívum: az áruló apostol többnyire Krisztussal együtt nyúl a tálba. János, a kedvelt tanítvány pedig olykor Jézus mellére hajtja a fejét. Ezt a keresztény művészet lexikona azzal az antik szokással magyarázza, hogy akkoriban a lakomákon fekvé étkeztek. A középkori ábrázolásokon, ahol a résztvevők az asztalnál ülnek, a Jézus „keblére hajoló” János tartásában van valami természetellenes, de igen szemléletesen megjeleníti azt is, hogy ez volt az a tanítvány, „akit kedvelt Jézus”.

A XII. századtól kezdve Szent János ilyenkor néha csukva tartja a szemét, ami azt jelképezi, hogy az Apokalipszis majdani szerzője lelki szemével égi titkot szemlél.¹⁵

¹⁴ Márk 14. 12–25.

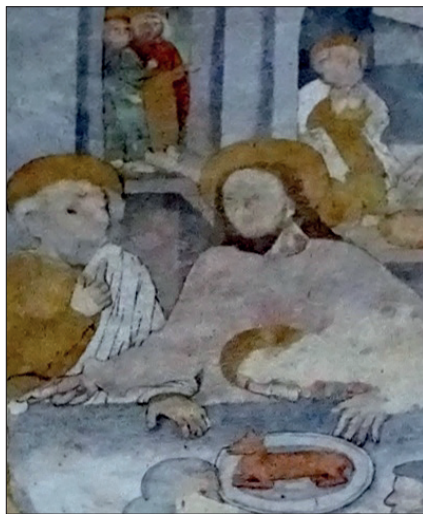
¹⁵ SEIBERT, JUTTA (szerk.): A keresztény művészet lexikona. Budapest 1994, 313–314.

A Magyarban fennmaradt Utolsó vacsora reneszánsz templomi falképeink egyik leg-rangosabbja,¹⁶ szerkesztését, megformálását, színvilágát tekintve pedig európai rangú példája.

A falkép fókuszában a négyszögletes asztal, közepén pedig a tálon a bárány látható. Az asztalt Jézus Krisztus és a tizenkét tanítvány üli körbe. Mindegyik arca önálló egyéniséget, egyedi sajátosságokat hordoz.

Külön említésre méltó, hogy a szokásos sematikus ábrázolásokkal szemben itt a háttér is megelevenedik, három különböző jelenetet láthatunk, amelyek a korábbi idősíkokból mutatnak egy-egy jelenetet: Lázár feltámasztásától a jézusi lábmosásig. Mindezt a kivételes kvalitásokkal rendelkező festő mintegy „időablakokból”, azaz építészeti elemekkel tagoltan mutatja meg.

A falkép közepének kiemelt részlete különösen szuggesztív! Jézus Krisztus látható az Utolsó vacsora-jelenet középpontjában. Tőle balra Júdás, aki egy kendővel leplezve Jézussal egyszerre nyúl a tálhoz. Tőle jobbra pedig János, a kedvenc tanítvány, amint Jézus keblére hajtja fejét. S mintha csak erről szólna a már hivatkozott lexikon¹⁷: János tartásában van valami természetellenes, de igen szemléletesen megjeleníti azt is, hogy ő volt az a tanítvány, „akit kedvelt Jézus”.

Jézus Júdással és Jánossal (Nagyar)

Keresztrefeszítés

Nagypéntek Krisztus elíteltetésének és keresztthalálának napja.

Nagypéntek képzőművészeti megjelenítését azonban kétségkívül a „Keresztrefeszítés” uralja. A keresztrefeszített, szenvedő Krisztus a középkorban válik a keresztény művészet központi témájává.¹⁸ Nem véletlen, hogy megyénkben több ilyen témájú középkori falképünk is fennmaradt.

Márk elbeszélése szerint:

És vivék őt a Golgotha [nevű] helyre, a mely megmagyarázva annyi, mint: koponya helye. (...) Vala pedig három óra, mikor megfeszíték őt. Az ő kárhoztatásának oka pedig így vala fölébe felírva: A zsidók királya. Két rablót is megfeszítének vele, egyet jobb és egyet bal keze felől. És beteljesedék az írás, a mely [azt] mondja: És a bűnösök közé számláltaték. (...) Mikor pedig hat óra lőn, sötétség támadá az egész földön kilencz óráig. És kilencz

¹⁶ Közölve a szerző által a *Jézustól Szent Lászlóig – Középkori falképek Szabolcs-Szatmár-Beregből* című fotóalbum (Örökségünk Könyvkiadó, 2021) majd annak második, bővített kiadása (Örökségünk Könyvkiadó, 2021) hátsó borítóján.

¹⁷ SEIBERT, JUTTA (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*. Budapest 1994, 314.

¹⁸ I. m., 145.

órákor fennszóval kiáltja Jézus mondván: *Elói, Elói! Lamma Sabaktáni? a mi megmagyarázva annyi, mint: Én Istenem, én Istenem! miért hagyál el engemet? Némelyek pedig meghallván ezt az ott állók közül, mondának: Ímé Illést hívja. Egy ember pedig odafutamodék és egy szivacsot megtöltvén eczettel és azt nádszátra tűzvév, inni ada néki, mondván: Hagyjátok el, lássuk, ha eljő-e Illés, hogy levegye őt. Jézus pedig nagy fennszóval kiáltván kibocsátá lelkét. És a templom kárpítja fölétől aljáig ketté hasada. Látván pedig a százdos, a ki vele átellenben áll vala, hogy ekként kiáltva bocsátá ki lelkét, monda: Bizony, ez az ember Isten Fia vala! Valának pedig asszonyok is, a kik távolról nézik vala, a kik között vala Mária Magdaléna, és Mária, a kis Jakabnak és Józsénak anyja, és Salomé.¹⁹*

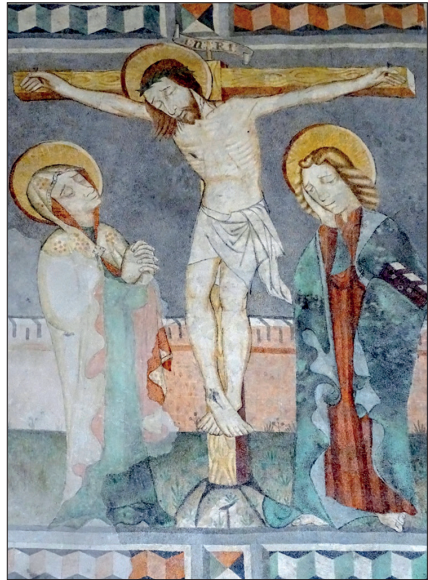
A jelenlévők János evangéliuma szerint:

Jézus keresztje alatt pedig ott állottak vala az ő anyja, és az öanyjának nőtestvére: Mária, a Kleopás felesége és Mária Magdaléna.²⁰

A megyénkben fönmaradt, csak a keresztrefeszített Jézus Krisztust (a két lator nélkül) ábrázoló freskók közül a legkvalitásosabb a tarpai és a baktalórántházi.

A tarpai református templom XV. századi Keresztrefeszítése a legjobb állapotban fennmaradt és művészileg is legigényesebb középkori falképeink közé tartozik.²¹ A Golgotán Jeruzsálem falai előtt keresztrefeszített Jézus (a fájdalmas Krisztus) keresztje fölött ott a felirat: INRI.²² Két oldalt a két Mária (Szűz Mária és Mária Magdolna) áll.

A három alak fájdalmas, illetőleg szenvedő arckifejezése, a szemek szuggesztív megfestése, Mária imára kulcsolt keze és a ruhák leomló redői a gótika tanult mesterére utalnak. A baktalórántházi Urunk mennybemenetele római katolikus templom²³ *Keresztrefeszítés-*

Keresztrefeszítés (Tarpa)

falképénél ugyancsak három alakot láthatunk. A feltűnően magas golgotai keresztrefeszített Jézus Krisztus lábainál, balról imára kulcsolt kézzel Mária, jobbról pedig – kezében könyvvel – János áll. Krisztus sebeiből patakszik a vér, Mária arcán a fájdalom tükröződik, ahogy fiára föltekint. A Golgota három keresztjét ábrázoló falkép

¹⁹ Márk 15. 22, 25–28, 33–40.

²⁰ János 19. 25.

²¹ Közölve a *Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképeiről* című kötet (Örökségünk Könyvkiadó, 2021) címlapján, megemlítve ugyanott a 76. oldalon, továbbá a *Titkot rejtő templomok – Műemlékvédelmi és művészettörténeti írások a Felső-Tisza-vidék szakrális építészetéről és falképeiről* (Örökségünk Könyvkiadó 2020, 140.)

²² Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum.

²³ A templom freskóiról részletesebben lásd GAYLHOFFER-KOVÁCS GÁBOR: A baktalórántházi római katolikus templom középkori falképei. In: KOLLÁR TIBOR (szerk.): Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig (SzSzBMTKÜ 2013, 80–93.).

Nyírbéltek római katolikus templomában található.²⁴ A nyírbélteki – sajnos csak töredékesen fennmaradt – Keresztfeszítés-falkép esetében a teljes jelenet egy hangsúlyos pillanata látható. A két lator között keresztre feszített Jézushoz hosszú dárdán nyújtják föl az ecetes szivacsot, és meglepően jó állapotában megőrzöten látható egy paripa hátán a római százados.

Máté evangéliuma így beszéli el az itt történeteket: *És egy közülük azonnal odafutamodván, egy szivacsot vön, és megtöltvén ecettel és egy nádszálra tűzvévén, inni ad vala néki. (...) Jézus pedig ismét nagy fennszóval kiáltván, kiadá lelkét. És íme, a templom kárpitja fölétől aljáig kettéhasada; és a föld megindula, és a kősziklák megrepedezének, És a sírok megnyílának, és sok elhunyt szentnek teste föltámadá. (...) A százados pedig, és akik övele őrizték vala Jézust, látván a földindulást és amik történtek vala, igen megrémülének, mondván: Bizony, Istennek Fia vala ez!*²⁵

Keresztfeszítés (Baktalórántháza)

*Bizony, Istennek Fia vala ez!*²⁵

A Piéta, avagy Krisztus siratása

A *Pieta* (magyaros írással: piéta) az olasz *pietà*, „szánalom” szóból ered és a fájdalmas anyára, a Krisztust sirató Máriára utal.²⁶

Bár konkrét bibliai szövegrész nem vonatkozik rá, a középkorban Máriát egyedül is ábrázolják halott fiával az ölében. A szakrális művészetnek (ezen belül a szobrászatnak) ez az új témája a XIV. században vált önállóvá német női kolostorokban, ahol az ezeknek az alkotásoknak az alapjául szolgáló misztikus írások is keletkeztek. Itáliában a XV. században jelenik meg ez az ábrázolási típus, s átkerült a festészetbe is. *A keresztény művészet lexikona* szerint ezeken az alkotásokon aztán már nem Mária kétségbeesett fájdalmát ábrázolták, hanem „az üdvösség bizonyosságától átjárt, lecsillapodott anyát”, aki fájdalommal tárja a szemlélődő hívek elé fiának sebektől és a töviskoronától megszentelt testét.²⁷

²⁴ Közölve és részletesebben elemezve a *Tüköt rejtő templomok – Műemlékvédelmi és művészettörténeti írások a Felső-Tisza-vidék szakrális építészetéről és falképeiről* (Örökségünk Könyvkiadó 2020, 36–37.) és a *Tanulmányok Szabolcs-Szatmár-Bereg középkori falképeiről* (Örökségünk Könyvkiadó, 2021, 10–11.) című kötetekben. Megemlíti a *Középkori falképeink titokzatos világa – Néhány emblematikus példa Szabolcs-Szatmár-Beregből* című tanulmányban (Bessenyei Almanach 2021. Nyíregyházán, 2022).

²⁵ Máté 27. 48, 50–52, 54.

²⁶ A Wikipédia „Piéta” címszava nyomán.

²⁷ SEIBERT, JUTTA (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*. Budapest, 1994, 195.

Piéta (Napkor)

Piéta (Piricse)

Megyénkben két – rendkívül töredékes – *Piéta*-ábrázolás maradt fenn: Piricsén és Napkoron. A piricsei református templom *Piéta* töredéke²⁸ a többretegű és rétegeiben is roncsolódott freskó ellenére is meghatározható. Az ornamentális keretben ábrázolt jelenetben a dicsfényvel övezett Mária ölében tartja a keresztre feszített Krisztus testét, akinek bal keze, jobb felkarja, teste jól kivehető. Fejét és lábait azonban már a református művészet késő reneszánsz virágai²⁹ „helyettesítik”.

Még töredékesebben, még rosszabb állapotban maradt fenn a napkori római katolikus templom *Piéta* falképe. Ezen ugyan Mária arca, s fejkendője, továbbá ruházatának mintája jól kivehető, Jézus Krisztus teste Mária ölében azonban csak az értő szem számára bontakozik ki. Látszik a bordás mellkas, a leomló jobb kéz és balszáron Jézus arcának töredéke. Kétségkívül annakidején ez az alkotás is megrendítő hatású lehetett!

A mennybemenetel

Mária Magdolnával való találkozásakor a feltámadt Krisztus azt mondja, hogy fölmege az Atyához. A Keresztény művészet lexikona szerint ezen és apokrif hagyományokon alapszik az az elképzelés, hogy Krisztus a sírból ment föl a mennybe, ámde az is elő-

²⁸ Közölve a *Jézustól Szent Lászlóig – Középkori falképek Szabolcs-Szatmár-Beregből* című fotóalbumban (Örökségünk Könyvkiadó, 2021) majd annak második, bővített kiadásában (Örökségünk Könyvkiadó, 2021).

²⁹ A református művészet kései reneszánsz virágairól részletesebben lásd *A reneszánsz kései virágai*. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2010. 1. sz. 137–141.

Mennybemenetel (Márokpapi)

fordul, hogy angyalok segítik a fölemelkedésben, vagy mennyei kíséretként veszik őt körül.³⁰

...és felemelvén az ő kezeit, megáldá őket. És lőn, hogy míg áldá őket, tőlök elszakadván, felviteték a mennybe. – olvasható Lukács evangéliumában.³¹

Márokpapi templomában azonban egy egészen különleges *Mennybemenetel*-freskó maradt fenn.³² Márokpapi Árpád-kori temploma feltehetően a XIII. század utolsó harmadában épült. Az 1937-es munkálatok során – sajnos helyrehozhatatlan károkat okozva – leverték a külső és belső vakolat alatt addig meglévő freskókat, 1939-ben pedig villám csapott belé. Ennyi rontás és csapás után kész csoda, hogy valami megmaradt a középkori templomból. Annak még fellelhető értékeit a 2000 után elkezdődött szakszerű föltárás hozta napvilágra. Ekkor kerültek elő a töredékes

falképek, melyek restaurálását 2004-től végezték el.³³

A képek – stílusjegyeik alapján az 1400-as átépítés után, a XV. század első éveiben készülhettek. A diadalív déli oldalán egy igen ritka kép került napvilágra. A csak töredékesen kivehető Keresztrefeszítés-jelenet fölött mandorlában ábrázolják Krisztus mennybemenetelét, ami azért rendkívül ritka, mert a keresztre feszített Megváltót két szárnyas angyal a keresztfával együtt röpíti a mennyekbe. (Jékely Zsombor szerint ez Szent Ferenc stigmatizációjához kapcsolódó ábrázolás.³⁴ Hasonlóak legközelebb csak Dél-Itáliában maradtak fön.)

*

Összegezve elmondhatjuk, hogy – mint azt a felvillantott tíz falkép(részlet) is meggyőzően tanúsítja – Szabolcs, Szatmár és Bereg középkori templomfreskói olykor elsőségük, olykor művészeti kvalitásaik, olykor pedig ábrázolásmódjuk unikális volta miatt különleges helyet foglalnak el a XIII–XV. századi magyar művészet történetében.

³⁰ SEIBERT, JUTTA (szerk.): A keresztény művészet lexikona. Budapest, 1994, 191–193.

³¹ Lukács 24. 50–51.

³² Az első ezt elemző tanulmány a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle számára íródott, de annak szünetelése miatt az Értékmentő 2011. évi 2. számában, a 12–13. oldalon, három műemlékforóval jelent meg. Szerepel az Értékmentő(ben) – Műemlékvédelmi írások, tanulmányok, tudósítások (Örökségünk Könyvkiadó, 2015) és a Helyszíni Szemle – Tanulmányok a társadalomtudományok köréből (Örökségünk Könyvkiadó, 2016) című kötetekben is.

³³ Részletesebben lásd: Titkot rejtő templomok – Műemlékvédelmi és művészettörténeti írások a Felső-Tisza-vidék szakrális építészetéről és falképeiről. Örökségünk Könyvkiadó, 2020, 124–127.

³⁴ JÉKELY ZSOMBOR – LÁNGI JÓZSEF: Falfestészeti emlékek a középkori Magyarország északkeleti megyéiből (Teleki László Alapítvány 2009).